

JERZY NIKOŁAJEW

ZAŁĄCZNIK NR 3

AUTOREFERAT

1. Jerzy Nikolajew

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

Studia magisterskie ukończyłem na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie na kierunku prawo z wynikiem ogólnym dobrym i uzyskałem w 1991 r. tytuł magistra prawa broniąc pracę magisterską pt. *Odrębności postępowania w sprawach gospodarczych* napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Mieczysława Sawczuka.

W 1998 r. ukończyłem na Wydziale Studiów Podyplomowych Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu studia podyplomowe z zakresu zarządzania.

W 2010 r. na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II obroniłem rozprawę doktorską pt. *Wolność sumienia i religii osób skazanych i tymczasowo aresztowanych w zakładach karnych i aresztach śledczych*, otrzymując stopień naukowy doktora nauk prawnych w zakresie prawa. Rozprawa została napisana pod kierunkiem ks. dr. hab. Piotra Stanisza, prof. KUL.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

W okresie od 1 października 2010 r. do 30 września 2013 r. pracowałem na stanowisku adiunkta na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Tomaszowie Lubelskim w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych i Ekonomii Publicznej. W tym czasie prowadziłem wykłady, konwersatoria i ćwiczenia z takich przedmiotów, jak organizacje międzynarodowe, kościoły i inne związki wyznaniowe na świecie, współpraca międzynarodowa w sprawach cywilnych i karnych, geopolityka.

W okresie od 1 października 2011 r. do 30 września 2014 r. byłem zatrudniony w Szkole Wyższej im. Bogdana Jańskiego w Warszawie – Wydział Zamiejscowy w Chełmie na stanowisku adiunkta, gdzie prowadziłem wykłady i ćwiczenia z przedmiotu podstawy prawa, podstawy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, podstawy prawa gospodarczego i prawne podstawy opieki nad osobami starszymi.

Od 1 października 2013 r. jestem zatrudniony w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Komunikacji Społecznej w Chełmie na stanowisku adiunkta. Prowadzę wykłady i ćwiczenia z przedmiotów: prawne podstawy bezpieczeństwa, polityka bezpieczeństwa państwa i międzynarodowe prawo humanitarne.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o

stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, późn. zm.):

Jerzy Nikolajew, *Wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i przekonań religijnych oraz jej realizacja w ukraińskim systemie prawnym*, Lublin 2016.

Monografia ta zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki stanowi moje główne osiągnięcie naukowe po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych.

Generalnie należy zauważyć, że zagwarantowanie możliwości realizacji uprawnień wynikających z wolności sumienia i wyznania należy do podstawowych obowiązków każdego państwa. Poziom wykonania tego prawa uzależniony jest od tego w jakim stopniu władza państwowa zainteresowana jest stworzeniem odpowiednich warunków, również w znaczeniu instytucjonalnym, do tego, ażeby pozostawić swoim obywatelom margines swobody w decydowaniu o własnych przekonaniach religijnych (lub ich braku), bądź światopoglądzie. Ważne jest również przy tym określenie wzajemnych relacji pomiędzy władzą państwa a władzami organizacji religijnych funkcjonujących w sferze publicznej. Ma to szczególne znaczenie w ukraińskim porządku prawnym, zwłaszcza wtedy, gdy weźmie się pod uwagę uwarunkowania historyczne i współczesne realia społeczno-religijne tego państwa i narodu.

Zdecydowałem się na wybór takiej problematyki ze względu na jej ważność oraz z uwagi na implikacje i doniosłość praktyczną związaną z koniecznością tworzenia przepisów uwzględniających słuszne potrzeby ukraińskich organizacji religijnych (także zgodnych z standardami Rady Europy). Stan badań w tym zakresie należy uznać za niewystarczający, zarówno na Ukrainie, jak i poza nią. Najbardziej znaczący wkład do przedmiotowej literatury wniósł Andrij Tanasijczuk, Ukrainiec który wydał swoją monografię we Włoszech (zob., *La liberta religiosa in Ucraina (lo studio storico-giuridico della legislazione 1919-200)*, Venezia 2000)". Pozostali autorzy zajmujący się problematyką prawa wyznaniowego na Ukrainie to także Ukraińcy, np. Łesia Kowalenko („*Podstawowe regulacje wyznaniowe w prawie ukraińskim*”, Studia z Prawa Wyznaniowego 2002, t. 5) czy Jurij Hofman („*Administracja wyznaniowa Ukrainy*”, Lublin 2012). Polscy autorzy, np. A. Kozyrska, M. Strutyński czy J. Matwiejczuk także podejmowali się zagadnień, do których nawiązuję w tytule mojego opracowania, ale ich publikacje odnoszą się jedynie do fragmentów dotyczących wspólnotowego wymiaru wolności światopoglądu i przekonań religijnych.

Z tych też względów podjąłem się kwerendy tych właśnie obszarów badawczych, mając świadomość tego, że jest to jedynie wycinek dużo większej całości wymagającej pogłębionych

badań dotyczących także ochrony indywidualnej wolności religijnej, o której wspominam jedynie uzupełniająco. Założyłem bowiem, że podejmę się aspektu wspólnotowego, a nie indywidualnego prawa do swobody światopoglądu i przekonań religijnych oraz zajmę się jego realizacją w ukraińskim systemie prawnym.

Komentarza wymaga także wyjaśnienie przyjętego przeze mnie tytułu opracowania. Jako podstawę przyjąłem brzmienie art. 35 ukraińskiej Konstytucji, a termin „wirospowjadanje” przetłumaczyłem jako „przekonania religijne”. W polskich tłumaczeniach tekstu ukraińskiej ustawy zasadniczej, także tych znajdujących się na oficjalnych stronach Sejmu RP, przyjęto tłumaczyć „wirospowjadanje” jako „wyznanie” i dodatkowo jeszcze dodano „wybór”, którego w oryginalnym tekście ukraińskiej Konstytucji najzwyczajniej nie ma. Dlatego też w moim przekonaniu należy stosować nomenklaturę wyłącznie wywodzącą się z normy prawnej, zwłaszcza konstytucyjnej, i taką też przyjąłem. Zachowałem także brzmienie pojęcia „wolności”, a nie „swobody”, chociaż termin ten bardziej odpowiada tradycji językowej Ukraińców, aniżeli „wolność” wykorzystywana, np. w prawie polskim czy aktach prawa międzynarodowego.

Tezą mojej monografii jest twierdzenie, że uprawnienie do realizacji wspólnotowego wymiaru wolności sumienia i wyznania na Ukrainie przyjęte w tamtejszym porządku prawnym nie są w pełni wystarczające. Widoczne są trudności w zakresie realizacji tak rozumianej wolności wspólnotowej i dlatego przyjęto tytuł opracowania uwzględniający także realizację unormowań prawnych dotyczących omawianej materii. Zresztą wybór awizowanej w tytule problematyki nie był wcale przypadkowy, gdyż Ukraina wraz ze swoją mozaiką wyznaniową i wciąż „nieuporządkowaną” sytuacją prawną dotyczącą organizacji religijnych tam funkcjonujących wymaga pogłębionych rozważań. Oficjalnie publikowane informacje dają legitymację do wnikliwych analiz w tym względzie. To samo można odnieść do opinii ekspertów w dziedzinie relacji państwo ukraińskie *versus* ukraińskie organizacje religijne. Trzeba przy tym zauważyć, że takiej nomenklatury używa się w aktach normatywnych różnej rangi, zamiast np. „kościół” czy „związków wyznaniowych”, stąd też autor dla określenia kościołów ukraińskich często wykorzystuje terminologię „organizacji religijnych”, skoro ta została użyta w ukraińskiej ustawie zasadniczej. Tak naprawdę prawne pojęcie „kościół” zostało uwzględnione tylko w przepisach (i to niskiej rangi normatywnej), odnoszących się do Wszuchukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych.

Struktura niniejszej monografii stanowi efekt wyboru określonego sposobu prezentacji przeprowadzonych badań i przyjęto taki wariant prezentacyjny, który uwzględnił przede wszystkim kryterium rzeczowe (zagadnienia teoretyczne i historyczne, podmioty uprawnień, gwarancje realizacji uprawnień, ograniczenia w korzystaniu z uprawnień i aktualne problemy). Prezentowane opracowanie składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy rozdział poświęcono wolności

światopoglądu i wyznania w ujęciu teoretycznym i historycznym. Najpierw scharakteryzowano podstawowe pojęcia związane z wolnością sumienia i wyznania według dotychczasowych ustaleń doktryny oraz terminologię wykorzystywaną w ukraińskich przepisach wyznaniowych. Następnie analizie historyczno-prawnej poddano przepisy wydane od 1917 r. do dziś. Najpierw zanalizowano funkcjonowanie „przepisów wyznaniowych” w państwie ukraińskim po 1917 r. Datę graniczną wyznaczyło wejście w życie przepisów ustawy o wolności sumienia przyjętej w lipcu 1917 r. przez ukraiński Rząd Tymczasowy. Świadomie pominięto doświadczenia funkcjonowania Rusi Kijowskiej (chrzest Rusi w 988 r.), państwa kozackiego oraz obowiązywania ustawodawstwa rosyjskiego czy austriackiego na ziemiach należących obecnie do państwa ukraińskiego (jakkolwiek ważne dla współczesnych rozwiązań), gdyż dopiero w 1917 r. pojawił się po raz pierwszy rząd w swojej nazwie „ukraiński”. Dlatego też rozważania o charakterze historycznym dotyczyć będą głównie okresu dotyczącego XX w. Stąd też przyjęto następującą periodyzację: lata 1917- 1941, 1941-1947, 1947-1991 i okres współczesny. Jako przełomowe dla tworzenia nowego porządku prawnego uwzględniającego (w różnym stopniu) swobodę wyboru światopoglądu lub przekonań religijnych uznano powstanie pierwszej państwowości Ukrainy jako Republiki, lata II wojny światowej prowadzonej na terenach należących do ZSRR i okres tuż powojenny, okres od 1947 r. do uzyskania w 1991 r. niezależności państwowej i etap tworzenia współczesnego ukraińskiego prawa. Tak więc nie można uznać, że zakres wolności religijnej, zwłaszcza w wymiarze kolektywnym był realizowany w jednakowym stopniu. Zwłaszcza po rozpadzie Związku Radzieckiego widoczny jest trend polegający na uwzględnieniu w polityce państwa ukraińskiego czynników religijnych i znaczenia kościołów w życiu publicznym. Stąd też uchwalono ustawę o wolności sumienia i organizacjach religijnych (1991 r.), a w Konstytucji Ukrainy z 1996 r. uwzględniono *expressis verbis* prawo do swobody światopoglądu i przekonań religijnych. Przyjęcie nowych przepisów wyznaniowych miało stanowić swoiste zadośćuczynienie władzy w związku z zaniedbaniami popełnionymi w tym zakresie przez władzę komunistyczną w okresie międzywojennym i po wojnie, aż do radzieckiej „pierestrojki”. Chodziło głównie o restytucję mienia kościelnego zagrabionego w tym czasie, ponowną legalizację wspólnot religijnych i możliwość rejestracji nowych organizacji religijnych według porządku państwowego. Zresztą dokładne prześledzenie ewolucji przepisów dotyczących zakresu uprawnień organizacji religijnych w zmieniającym się systemie prawnym Ukrainy daje podstawę do twierdzenia, że wolność religijna w wymiarze kolektywnym traktowana była tak, jak układały się relacje pomiędzy władzą państwową a przedstawicielami kościołów rozumianych na Ukrainie (tak jak w większości państw byłego Związku Radzieckiego) jako organizacje religijne. Szczególnie trudne były dla nich lata władzy sprawowanej przez bolszewików na początku lat dwudziestych i okres stalinizmu.

W drugim rozdziale znalazły się rozważania na temat organizacji religijnych traktowanych

jako podmioty realizujące wspólnotowy wymiar wolności światopoglądu i wyznania. Kolejne rozdziały monografii to analizy związane z funkcjonowaniem instytucji gwarantujących oraz ograniczających uprawnienia organizacji religijnych w zakresie swobody światopoglądu i wyznania. Stąd też trzeci rozdział poświęcono instytucjom gwarantującym swobodę światopoglądu i wyznania. W tym miejscu przyjęto sposób prezentacji polegający na przedstawieniu takich gwarancji w relacjach państwa do organizacji religijnych, a potem w zakresie stosunków wewnętrznych dotyczących samych organizacji religijnych. W pierwszej grupie umieszczono zagadnienia rozdziału państwa od kościoła (organizacji religijnych) i szkoły od kościoła (organizacji religijnych) oraz kwestie związane z administracją wyznaniową Ukrainy, a także ochroną karnoprawną wolności światopoglądu i wyznania. Do drugiej grupy w tym rozdziale zaliczono problematykę prawa do odprawiania bez przeszkód grupowo kultu religijnego, prawo do zakładania organizacji religijnych, prawo do organizacji duszpasterstwa specjalnego, prawa o charakterze majątkowym i prawa pracownicze.

Z kolei rozdział IV traktujący o ograniczeniach w korzystaniu z prawa do uzewnętrzniania światopoglądu i przekonań religijnych dedykowano ogólnym przesłankom ograniczeń wynikających z Konstytucji i ustaw zwykłych, zakazowi ustanawiania religii państwowej lub obowiązującej oraz kontroli państwa w sprawach wyznaniowych. W ostatnim rozdziale umieszczono materiały dotyczące aktualnych problemów dotyczących stosunków państwo-kościół i relacji międzywyznaniowych. Dlatego też podjęto zagadnienia związane z funkcjonowaniem Wszechukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych, relacjami międzywyznaniowymi, zakazem prowadzenia działalności prozelickiej, dotyczące sytuacji organizacji religijnych na zaanektowanym Krymie, stosunkiem ukraińskich organizacji religijnych do wydarzeń na Majdanie i w Donbasie oraz do procesu integracji europejskiej, a także relacjom pomiędzy organizacjami religijnymi a partiami politycznymi.

Obszerność poddanego badaniu materiału spowodowała, że przy pisaniu pracy zastosowano kilka metod typowych dla opracowań z zakresu prawa. Stąd też wykorzystana została metoda historyczno-prawna (np. rozdział I) w zakresie niezbędnym dla ukazania ewolucji przepisów regulujących omawianą materię. Ponadto podczas dokonywania analizy rozwiązań normatywnych i omawianiu poglądów doktryny użyto metodę dogmatyczno-prawną i teoretyczno-prawną. Z kolei przy omawianiu zagadnień dotyczących statusu prawnego organizacji religijnych sięgnięto do metody komparatystycznej, np. zestawiając oraz porównując rozwiązania ukraińskie i przyjęte na rosyjskim obecnie Krymie oraz w ograniczonym zakresie - metodę statystyczną.

Awizowana na wstępie problematyka ma bez wątpienia charakter interdyscyplinarny. Dlatego też dla jej opracowania wykorzystano źródła i literaturę przedmiotu z zakresu głównie prawa konstytucyjnego i administracyjnego, a także prawa kanonicznego Kościoła Katolickiego.

Poza tym należy w tym miejscu należy wyraźnie zaznaczyć, że w ukraińskim systemie prawnym nie wyodrębniono, jak dotąd gałęzi prawa, np. wyznaniowego, a relacjami państwo-kościół i uprawnieniami organizacji religijnych oraz ich członków zajmują się specjaliści z zakresu prawa konstytucyjnego albo nie-prawnicy, spośród których dominującą grupę badaczy stanowią religioznawcy, filozofowie i historycy religii.

Odnosząc się do warstwy merytorycznej opracowania trzeba podkreślić trudności *in genere* dotyczące zdefiniowania pojęcia „kościół”. W przypadku ukraińskiego ustawodawstwa wyznaniowego zdecydowano się jednak na przyjęcie rozwiązania w postaci organizacji religijnych i dokonania jeszcze wewnętrznego podziału. Przyjęto celowościową wykładnię tego terminu i za organizacje religijne uznano takie organizacje, które utworzono „w celu zaspokajania potrzeb religijnych obywateli, w tym wyznawania i szerzenia wiary oraz działania zgodnie z własną instytucyjno-hierarchiczną strukturą”. Jednocześnie wyodrębniono klasyfikację rodzajów organizacji religijnych (gromady religijne, zarządy oraz centra religijne, zakony, bractwa i misje, duchowne zakłady oświatowe, zrzeszenia organizacji religijnych, które są reprezentowane na zewnątrz przez swoje centra), wśród których nie wyszczególniono jednak statusu prawnego kościołów. Niewątpliwie utrudnia to właściwe ułożenie relacji pomiędzy organizacjami religijnymi a państwem, zwłaszcza w sytuacji wielości tych organizacji i funkcjonowania tzw. nowych ruchów religijnych. Jednak tak przedstawionej definicji nie można traktować jako całościowej, gdyż brakuje tu cechy charakterystycznej dla organizacji religijnej, którą nadaje jej ustawodawca. Można co prawda prowadzić rozważania o charakterze interpretacyjnym w oparciu o założenie, że każda organizacja religijna jest rodzajem specyficznej struktury z własnym statutem i wewnętrznymi organami oraz mającą zabezpieczyć realizację indywidualnego i wspólnotowego prawa do wolności religijnej, ale nie można tego uczynić wprost w oparciu o wykładnię ustawy o wolności sumienia i organizacjach religijnych oraz ustawy o zrzeszeniach obywateli. Taki stan rzeczy, w którym istnieje możliwość zrównania statusu organizacji religijnych z identyczną pozycją innych, nie religijnych organizacji może spowodować realne zagrożenie nadużycia przez niektóre organizacje religijne w związku z ich specyficznym położeniem prawnym. Istnieje co prawda możliwość uniknięcia tego typu niebezpieczeństw, jednak wymaga to wprowadzenia do przepisów ustawowych instytucji organizacji religijnej a także wykorzystania w procedurze przedrejestracyjnej ekspertyz religioznawczych, których najzwyczajniej, jak dotąd brakuje, bądź te istniejące nacechowane są nieobiektywnymi konkluzjami. Nie przewidziano także konieczności zdefiniowania w ustawie pojęcia „kościół” i dlatego pojawiać się mogą wątpliwości natury formalnej związane z potrzebą zakwalifikowania tychże do którejś z grup organizacji religijnych wymienionych w ustawie. Wydaje się, że kościołów nie należy klasyfikować do kategorii obejmujących grupy religijne, zarządy i centra religijne, zakony, bractwa, misje, duchowne zakłady edukacyjne, ale należy je

umieścić wśród zrzeszeń organizacji religijnych reprezentowanych na zewnątrz przez swoje centra. Można przy tym odnieść przekonanie, że zarówno gromady, zarządy, centra religijne, zakony, bractwa, misje, duchowne zakłady edukacji czy zrzeszenia religijne traktowane są przez stanowiących, jak i stosujących prawo jako podmioty tożsame. W ustawie o wolności sumienia i organizacjach religijnych pojawił się specyficzny podział klasyfikacyjny na gromady religijne, zarządy oraz centra religijne, zakony, bractwa i misje, duchowne zakłady oświatowe i zrzeszenia organizacji religijnych, które są reprezentowane na zewnątrz przez swoje centra. Brakuje więc wyspecyfikowania kościołów jako odrębnej grupy, ani też nie zakwalifikowano ich do grup już ustalonych. Według opinii L. Kovalenko „przypuszczalnie, są one zaliczane do ostatniej kategorii”. (zob. L. Kovalenko, *Podstawowe regulacje wyznaniowe w prawie ukraińskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, 2002, t. 5, s. 92-94). Trudno odmówić racji takiej kwalifikacji, gdyż rzeczywiście status prawny kościołów dotyczy zrzeszeń organizacji religijnych posiadających swoje centra, które uprawnione są do ich zewnętrznej reprezentacji. Ta sama autorka (pochodząca ze Lwowa a znająca się także na problematyce prawa wyznaniowego w Polsce i w Kanadzie) zauważyła, że w powszechnej świadomości zarówno gromada religijna, jak i kościół (cerkva) traktowane są synonimicznie. Poza tym gromady tworzone są na zasadzie dobrowolnego zrzeszania się obywateli wyznających wspólną wiarę, natomiast w pozostałych przypadkach, ustawodawca przyjął zasadę obowiązkowości rejestracji państwowej przewidzianej dla organizacji religijnych.

Jeszcze jedną cechą charakterystyczną jest wysokie zróżnicowanie statusu poszczególnych organizacji religijnych funkcjonujących w ukraińskim systemie prawnym. Takie zróżnicowanie wynika nie tyle z przynależności do odmiennych tradycji religijnych i doktrynalnych, ale widoczne jest także poprzez pryzmat „mapy religijnej” Ukrainy z podziałem na regiony z dominantą wyznawców prawosławia, religii katolickiej obrządku greckokatolickiego, religii nurtu protestanckiego czy wyznawców islamu. Stąd też przyjęto traktować Ukrainę jako państwo z wyraźnymi podziałami religijnymi, gdzie wschód zdominowały kościoły prawosławne i protestanckie oraz z podziałem na zachodnie obwody z przewagą osób deklarujących się jako grekokatolicy. Także wśród Kościołów Prawosławnych widoczny jest podział ze względu na podległość kanoniczną w stosunku do Moskwy lub Konstantynopola. Rozbiciu ukraińskiego prawosławia sprzyja także konflikt z Rosją i separatystyczne tendencje prorosyjskie występujące we wschodnich obwodach Ukrainy, a w konsekwencji faktyczna utrata możliwości wypełniania swoich statutowych obowiązków przez niektóre organizacje religijne (zakaz prowadzenia działalności, konfiskata majątku kościelnego, represje wobec duchownych, zwłaszcza cudzoziemców). Problemy podległości jurysdykcyjnej i kwestie majątkowe związane są także z medialnym przekazem ze strony Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, że Ukraina to wciąż terytorium jego kanonicznych wpływów.

W ramach charakterystyki poszczególnych organizacji religijnych należy zwrócić uwagę również na inne cechy odróżniające je od siebie. Poza oczywistymi odmiennościami związanymi z doktryną religijną trzeba pokreślić mało precyzyjne informacje pochodzące od przedstawicieli wspólnot religijnych i władz państwowych, co do szacunkowych jedynie danych na temat liczby wiernych należących do konkretnych związków wyznaniowych. Przybliżone wielkości podawane w statystykach mogą przedstawiać fałszywy poziom zaangażowania Ukraińców w realizację praktyk religijnych wykonywanych w ramach wspólnot religijnych. Poza tym zróżnicowanie dotyczące organizacji religijnych widoczne jest także poprzez ich własne struktury organizacyjne, podział administracyjny, władze, liczbę duchowieństwa, ilość seminariów duchownych lub zakładów im odpowiadających, klasztorów, zakładów edukacyjnych, szkół wyższych, „szkół niedzielnych” (używam cudzysłowu, gdyż dotyczy to także wyznawców religii mojżeszowej i islamu, dla których niedziela wcale nie jest dniem świątecznym) lub czasopism o charakterze religijnym.

Także religie nietradycyjne silnie zakorzeniły się w ukraińskiej rzeczywistości po 1991 r., jednak te nie uzyskały wystarczającej ochrony prawnej ze strony państwa, nawet mimo uzyskania legalnej rejestracji. Poza tym spory odsetek tych wspólnot funkcjonuje poza systemem rejestracyjnym, a faktyczne działania państwa nastawione są na walkę z prozelityzmem, sekciarstwem i terroryzmem o charakterze religijnym. Z kolei organizacjom neopogańskim zupełnie zakazano możliwości legalnego funkcjonowania.

Poza tym wspólnoty, głównie żydowskie, islamskie, protestanckie i katolickie do prowadzenia działalności religijnej wykorzystują duchownych pochodzących spoza Ukrainy. Zwłaszcza w pierwszym okresie po uzyskaniu niezależności państwowej liczba tych osób przekraczała liczbę duchownych-Ukraińców. Taki układ w zasadzie funkcjonuje i dziś, chociaż na Krymie (rosyjskim) wprowadzono poważne ograniczenia związane z pobytem duchownych na terytorium Federacji Rosyjskiej (dotyczy to Ukraińców i Polaków). Ponadto w działalności religijnej wielu wspólnot wyznaniowych korzysta się ze wsparcia pochodzącego od ośrodków znajdujących się poza granicami Ukrainy. Chodzi także o dostarczanie literatury religijnej, utensyliów kościelnych oraz świadczenia pomocy finansowej i rzeczowej. W przypadku wspólnot islamskich po aneksji Krymu doszło do utworzenia tam konkurencyjnego muftiatu wobec już istniejących i osłabienia dotychczasowych struktur krymskiego islamu na rzecz wzmocnienia organizacji rosyjskich.

Na kanwie poczynionych przeze mnie ustaleń badawczych można również stwierdzić, że według upublicznionych danych (zarówno państwowych, jak i kościelnych) dotyczących organizacji religijnych funkcjonujących na Ukrainie można odnieść wrażenie na temat wręcz zaskakująco dużej ich liczby. Jednak jeśli weźmie się pod uwagę praktykę, że każda gromada religijna (np. parafia lub jej odpowiedniki) traktowana może być jako odrębna organizacja religijna,

wówczas może okazać się, że urzędowe statystyki dotyczące podmiotów wyznaniowych na Ukrainie, wcale nie są zróżnicowane w stosunku do innych państw o podobnej populacji i zbliżonym przekroju wyznaniowym.

Wolność sprawowania kultu religijnego wymaga także przyjęcia odpowiednich gwarancji, najlepiej rangi konstytucyjnej. Stąd też przyjęcie w Konstytucji Ukrainy modelu świeckiego polegającego na rozdzieleniu organizacji religijnych od państwa i szkoły od organizacji religijnych miało zagwarantować wzajemną niezależność i autonomię obydwu instytucji. Jednak realizacja powyższej gwarancji już od początku, czyli od wejścia w życie przepisów konstytucyjnych napotykała na trudności związane z tradycyjnym przywiązaniem przedstawicieli władzy państwowej, głównie kolejnych Prezydentów Republiki do określonej denominacji religijnej, a przy tym identyfikujących się wprost jako „sprzyjający” cerkwi prawosławnej lub greckokatolickiej. Poza tym przykładem naruszenia zasady kościelnej autonomii i niezależności może być pozbawienie biskupa diecezjalnego możliwości wypływającej z Kodeksu Prawa Kanonicznego w sprawie tworzenia katolickich parafii, skoro prawo o takim charakterze zostało przewidziane w ramach wniosku wyłącznie określonej grupy obywateli, a nie np. biskupa miejsca. Także świecki charakter szkoły publicznej zasadniczo wykluczył możliwość prowadzenia lekcji religii i zatrudniania katechetów finansowanych ze środków publicznych.

Poza tym gwarancji w zakresie prawa do swobodnego wyboru światopoglądu i wyznania w sensie wspólnotowym można upatrywać także poprzez ustanowienie struktur administracji państwowej w sprawach wyznaniowych. Zasadniczo od takich organów powinno się wymagać bezstronności i obiektywizmu oraz funkcjonowania na podstawie i w granicach prawa. Jednak ukraińska praktyka wskazuje na tendencje zupełnie odwrotne. Stąd też trudno uznać, że centralny organ wyznaniowy i administracje szczebla obwodowego (wojewódzkiego) właściwie wykonują przepisy dotyczące rejestracji organizacji religijnych, zmian statutowych i prowadzenia statystyk wyznaniowych. Zresztą ustawa o wolności sumienia i organizacjach religijnych wcale nie precyzuje szczegółowego zakresu kompetencji organów wyznaniowych średniego szczebla, a wskazuje na ogólne i mało konkretne sformułowania dotyczące kontroli nad przestrzeganiem ukraińskiego ustawodawstwa w dziedzinie wyznaniowej.

Także w kodeksie karnym umieszczono katalog przestępstw związanych z naruszeniem przepisów o ochronie wolności sumienia i wyznania, co należy przyjąć z satysfakcją. Tak samo ważne jest, że zrezygnowano w 1992 r. z karalności czynu związanego z naruszeniem zasady rozdzielenia kościoła od państwa jako reliktu radzieckiego ustawodawstwa. Natomiast ukraiński prawodawca nie uznał wolności sumienia jako dobra osobistego podlegającego ochronie cywilnoprawnej i nie nadał jej odpowiedniej klauzuli ochronnej.

Z kolei osobne gwarancje zostały określone w związku z wewnętrznym funkcjonowaniem

organizacji religijnych i na pierwszym miejscu umieszczono prawo do prowadzenia działalności o charakterze kultowym i obrzędowym. Jakkolwiek ukraiński ustawodawca nie określił, co rozumie pod pojęciem odprawianego bez przeszkód grupowo kultu i obrzędów religijnych (formuła pochodząca z Konstytucji Ukrainy), ale wydaje się, że należy tu stosować odpowiednio przepisy wewnętrznego prawa poszczególnych związków wyznaniowych (pod warunkiem, że takie ustalono), albo wykorzystać pojęcia użyte w aktach prawa międzynarodowego (Europejska Konwencja Praw Człowieka, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych). Poza tym ewentualna wykładnia tego, co rozumie się pod pojęciem „kultu publicznego” mogłaby wynikać z postanowień np. konkordatu, ale w przypadku Ukrainy takiej umowy międzynarodowej, jak dotąd jeszcze nie zawarto.

W ukraińskim systemie prawnym zagwarantowano także prawo do zakładania organizacji religijnych, organizowania duszpasterstw specjalnych, prawo do prowadzenia działalności finansowej i gospodarczej, prawo do posiadania majątku i prawa o charakterze pracowniczym. Zwłaszcza uprawnienia rejestrowe i majątkowe nastrożają najwięcej trudności w realizacji tych praw. W przypadku rejestracji przyjęto skomplikowaną i podwójną procedurę rejestracyjną (dla organizacji religijnych osobno, i osobno dla osób prawnych) oraz nie uwzględniono uprawnień do tworzenia jednostek organizacyjnych kościelnych, wynikających z prawa wewnętrznego Kościołów. Widoczna jest tu nadmierna ingerencja organów państwa w sprawy własne organizacji religijnych, tak samo zresztą jak w przypadku zwrotu mienia kościelnego i przyjęcia niejednakowych dla wszystkich wspólnot religijnych zasad korzystania z mienia przeznaczonego do sprawowania kultu religijnego. Brak regulacji w tym zakresie uniemożliwia swobodę wykonywania statutowych zadań poszczególnych podmiotów wyznaniowych.

Szeroko rozumiana wolność sumienia i wyznania (podobnie jak inne wolności) podlegać może w wyjątkowych sytuacjach ograniczeniom, które wyznaczają sferę swobodnego działania nie tylko organizacji religijnych, ale także jednostki, rodziców i rodziny. Konieczność wprowadzenia takich ograniczeń wynika z faktu, że jednostki i wspólnoty religijne nie funkcjonują w izolacji, ale w społeczeństwie zróżnicowanym pod wieloma względami. Generalnie korzystanie z uprawnień wynikających z wolności światopoglądu i wyznania nie może naruszać analogicznych uprawnień innych podmiotów, ani szkodzić interesom ogólnym społeczeństwa, których strażnikiem jest przecież państwo. Na podstawie ukraińskiej Konstytucji wprowadzenie takich ograniczeń może nastąpić jedynie w drodze uchwalenia ustawy, czyli z wykluczeniem aktów podustawowych. Ich katalog ma charakter wyczerpujący i przy tym dość pojemny, a jednocześnie zbliżony do postanowień np. Konstytucji RP. Jednak formuła związana z „zapobieżeniem rozpowszechnianiu informacji zdobytych poufnie albo w celu utrzymania autorytetu i bezstronności wymiaru sprawiedliwości” wydaje się nazbyt obszerna i przez to niejasna. Trzeba też podkreślić, że poza

Konstytucją, takich ograniczeń nie uwzględnili inne akty prawne, np. ustawa o wolności sumienia i organizacjach religijnych.

Zakaz ustanawiania religii (wyznania) państwowej (oficjalnej, urzędowej) wprowadzony na podstawie Konstytucji Ukrainy także miał uniemożliwić „nakazowe” traktowanie jednej religii jako preferowanej przez państwo, a dyskryminującej przy tym pozostałe wyznania. Wprowadzenie do porządku prawnego Ukrainy obowiązku wyznawania religii, np. prawosławnej byłoby odejściem od świeckiego modelu relacji państwo-kościół na Ukrainie. Jednak ze względu na „odśrodkowe” działania części ukraińskich separatystów na rzecz przyjęcia takiego rozwiązania nie można zupełnie bagatelizować tych tendencji. Trzeba jednak zwrócić uwagę na konieczność zachowania neutralnej w sprawach religijnych i światopoglądowych postawy przedstawicieli władzy państwowej. Występowanie religii dominującej lokalnie może faktycznie ograniczać uprawnienia pozostałych wspólnot religijnych i prowadzić do konfliktów na poziomie relacji państwo-kościół oraz pomiędzy poszczególnymi organizacjami religijnymi. Dlatego, mimo wszystko uprawnione jest twierdzenie sprowadzające się do tego, że np. w zachodnich obwodach Ukrainy wspólnoty greckokatolickie uzyskały uprzywilejowaną pozycję względem pozostałych organizacji wyznaniowych, a we wschodniej części kraju Kościół Prawosławny może liczyć na większą „przychyłość” (w terminologii ustawowej chodzi o tzw. „sprzyjanie”) władz, aniżeli katolicy obrządków wschodnich. Widać to przez kryterium rodzaju i charakteru decyzji administracyjnych, których przedmiotem jest nadanie praw lub przywilejów, głównie o charakterze majątkowym.

Neutralne stanowisko organów władzy publicznej może okazać się szczególnie przydatne, a nawet pożądane, zwłaszcza wówczas, kiedy chodzi o realizację tych władczych działań państwa, które związane są z jego kontrolą w tzw. sprawach wyznaniowych. Jednak w tym względzie dochodzi często do działań pozaprawnych związanych z preferencjami lub brakiem takich preferencji w relacjach: władza państwowa (urzędnicy)-organizacje religijne. Na Ukrainie najczęściej dochodzi do takich sytuacji podczas rozstrzygania spraw i sporów własnościowych.

Jednocześnie warto zwrócić uwagę na wzajemne powiązania, głównie nieformalne istniejące pomiędzy przedstawicielami władzy państwowej i osobami reprezentującymi organizacje religijne. W ten sposób rzeczywiście ogranicza się korzystanie z prawa do uzewnętrzniania światopoglądu i wyznania, zwłaszcza wtedy, gdy kontakty o takim charakterze mają bezpośredni wpływ na sposób załatwiania spraw z zakresu państwowego nadzoru nad zgromadzeniami religijnymi w miejscach publicznych, nad budownictwem kościelnym, nad prowadzeniem szkół, instytucji charytatywnych czy w prowadzeniu działalności gospodarczej.

Jednocześnie w swoim opracowaniu (już w jego zakończeniu) podnoszę, że trudności dotyczące ukraińskich relacji państwo-kościół i relacji międzywyznaniowych związane są przede wszystkim z tym, że pomimo upływu ćwierćwiecza od powstania nowej państwowości nie udało się

opracować właściwej dla tego państwa polityki wyznaniowej. Organy władzy państwowej, mimo deklarowanej chęci, nie rozwiązały pilnych z punktu widzenia organizacji religijnych potrzeb, do których bez wątpienia należy uregulowanie stosunków własnościowych dotyczących mienia kościelnego. Nie zdecydowano się na ustanowienie jednolitych przepisów umożliwiających zwrot majątku zawłaszczonego jeszcze przez komunistów i nie określono charakteru oraz warunków tego zwrotu. Przyjęte w tym względzie rozwiązania cechuje nadmierna ogólnikowość i dopuszczalna swoboda interpretacyjna oraz praktyka uwzględniania w decyzjach o charakterze administracyjnym interesu nie prawnego, a politycznego. Zaangażowanie części duchowieństwa w bieżącą działalność polityczną uniemożliwia bezstronne załatwianie przez organy państwowe spraw o charakterze władczym. Implikuje to także inne problemy, np. utrudniające zachowanie równowagi w sposobie traktowania podmiotów wyznaniowych i łagodzenia wzajemnych wobec siebie pretensji organizacji religijnych. Aktywność polityków w sprawach dotyczących cerkwi i duchownych w sprawy wykraczające poza zakres uprawnień kościelnych miała też wpływ na określenie stosunku ukraińskich kościołów do wydarzeń na Euromajdanie, procesu integracji Ukrainy z Unią Europejską, rosyjskiej okupacji Krymu czy utworzenia oraz funkcjonowania Wszuchukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych.

Jednak przyjęte rozwiązania ukraińskie nie były pozbawione mankamentów, nie tyle natury prawnej, co związanej z wykonywaniem konkretnych norm. W przypadku Wszuchukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych zupełnie nie sprawdziła się formuła kolegium eksperckiego w stosunku do organów władzy państwowej w zakresie doradztwa w sprawach wyznaniowych, skoro opinie tego kolektynu zasadniczo nie są uwzględniane podczas prac legislacyjnych dotyczących uchwalania przepisów z zakresu wolności sumienia i religii, a posiedzenia Rady prawie od początku sabotują przedstawiciele jednego z największych Kościołów ukraińskich (Ukraiński Kościół Prawosławny Patriarchatu Moskiewskiego). Nie udało się też przekonać przedstawicieli władzy państwowej (głównie kolejnych prezydentów Ukrainy) do przyjęcia dokumentu dotyczącego modelu polityki wyznaniowej państwa ukraińskiego, mimo przygotowywanych przez Radę wielu projektów takiego dokumentu. Poza tym wydarzenia na Majdanie Niezależności ujawniły nie tylko słabość ówczesnej władzy państwowej, niechętniej integracji z Unią Europejską, ale także odstąpiły podziały dotyczące podejścia organizacji religijnych wobec demonstrantów oraz ich stosunku do Rosji i Unii Europejskiej. Poza tym rosyjska aneksja Krymu i tzw. wojna hybrydowa w Donbasie zdestabilizowały funkcjonowanie tamtejszych ukraińskich wspólnot religijnych, a także spowodowały konieczność opuszczenia Krymu (a w pewnej części także Donbasu) przez duchownych i wiernych tych organizacji religijnych, które według przepisów prawa rosyjskiego uznano za ekstremistyczne i niebezpieczne dla porządku prawnego oraz te, które nie uzyskały nowej (rosyjskiej) rejestracji. Doprowadziło to także do konieczności dokonania zmian w

dotychczasowej kościelnej administracji krymskich wspólnot rzymskokatolickich, a w przypadku wspólnot protestanckich i islamskich - do przystąpienia do odpowiednich struktur religijnych zalegalizowanych wcześniej w prawie rosyjskim.

Osobne problemy dotyczące zmian przynależności kanonicznej w ostatnim czasie (dotyczy to lat 2014-2015) urosły do rangi problemu wykraczającego dalece poza granice państwa i kompetencje ukraińskich władz państwowych oraz kościelnych. Pojawiające się wzajemnie pretensje dotyczą tych zmian jurysdykcyjnych, w wyniku których przejście wiernych do innego Kościoła powoduje konieczność przeniesienia praw o charakterze własnościowym, i w konsekwencji do utraty majątku dotychczasowego. Dlatego też dokonywanie zmian w statutach organizacji religijnych powoduje uszczuplenie aktywów „starej” wspólnoty religijnej i przeniesienie dotychczasowych praw na „nową” wspólnotę religijną. Z tego też powodu przedstawiciele Cerkwi promoskiewskiej wysuwają roszczenia majątkowe nie tylko wobec Cerkwi kijowskiej, ale także w stosunku do organów administracji wyznaniowej dokonujących zmian statutowych. Zarzuty najczęściej dotyczą braku wystarczających podstaw merytorycznych i działań urzędników na korzyść Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego Patriarchatu Kijowskiego uznawanego przez obecną władzę państwową za Kościół zdecydowanie proukraiński.

Nie można także pominąć milczeniem faktu, że Kościoły (w rozumieniu ukraińskiego prawa- organizacje religijne) nie uzyskały jak dotąd pozycji równego partnera w relacjach z władzą państwową. Mimo deklarowanego konstytucyjnie rozdziału pomiędzy państwem a kościołem obydwie sfery działają w tej samej przestrzeni publicznej, a związki pomiędzy nimi w niepodległej Ukrainie zdominowane zostały przez władzę państwową. Liczne ukraińskie denominacje religijne posiadają, mimo wszystko ograniczony wpływ na charakter i treść stanowionego prawa, nawet wówczas kiedy na etapie opiniowania projektów aktów prawnych obejmujących materię uprawnień wyznaniowych obywateli nie uwzględnia się stanowiska strony kościelnej (np. Wszechukraińskiej Rady Kościołów i Organizacji Religijnych). Pozycja organizacji religijnych wydaje się wówczas marginalizowana, a do roli ekspertów w sprawach wyznaniowych wyznacza się, nie przedstawicieli zalegalizowanych (tzn. zarejestrowanych) związków wyznaniowych, ale przede wszystkim religioznawców i filozofów religii, rzadziej prawników. Opinia wyrażona przez uznane prawnie kościoły mogłaby być uwzględniana podczas aktualnie prowadzonych prac legislacyjnych dotyczących uchwalania przepisów dotyczących małżeństwa i rodziny, prawa do wychowania dziecka zgodnie z przekonaniem religijnym rodziców lub opiekunów, nauki religii, żywienia przygotowanego według norm religijnych, prawa uzewnętrzniania religii poprzez specyficzny strój czy obecności duszpasterstwa specjalnego w ukraińskiej armii.

Poza tym sytuacji wspólnot religijnych wcale nie ułatwia także fakt, że ukraińskie kościoły w obrocie prawnym traktowane są dalej w kategoriach organizacji tzw. trzeciego sektora i ich

pozycja prawna zbliżona jest do tej, którą uzyskały inne organizacje społeczne, pozarządowe, niepaństwowe, pożytku publicznego i niedochodowe („neprybutkowe”). Dlatego też do nich odnoszą się stosowne przepisy dotyczące np. partii politycznych, organizacji młodzieżowych, funduszy społecznych, osób prawnych, a nawet spółek cywilnych i spółek prawa handlowego. Pominięto zupełnie specyfikę, odmienne cele i zadania wspólnot religijnych, całkowicie różne w stosunku do podmiotów wymienionych wcześniej.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze omawiam zgodnie z systematyką zawartą w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165).

par. 4 pkt. 1 rozporządzenia – autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście, o których mowa w par. 3, dla danego obszaru wiedzy;

par. 4 pkt. 2 rozporządzenia – autorstwo lub współautorstwo odpowiednio dla danego obszaru: opracowań zbiorowych, katalogu zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych

Problematyka i specyfika prowadzonych przeze mnie badań sprawia, że osiągnięcia o których mowa w par. 4 pkt 1 i 2 wymienionego powyżej rozporządzenia omówię łącznie.

Wykaz publikacji znajduje się w **Załączniku nr 4**.

Jeszcze przed uzyskaniem doktoratu wydałem monografię pt. *„Duszpasterstwo więzienne. Tradycje. Terazniejszość. Perspektywy*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2009, ss. 486, ISBN 978-83-7270-649-2. W tym czasie byłem także redaktorem publikacji pt. *„Duszpasterstwo więzienne Kościoła Greckokatolickiego w Polsce. Materiały z konferencji odbytej w dniu 31 marca 2006 r. w Lublinie na temat: „Więzienne oblicze Kościoła Greckokatolickiego. Funkcjonowanie, osiągnięcia i problemy oraz historia kapelaństwa greckokatolickiego”*, Krasnystaw 2006, s. 111, ISBN 83-908040-1-3. Ponadto współredagowałem dwie monografie. Pierwsza, powstała we współpracy z Pawłem Marcem pt. *„Osoba i dzieło Ojca Świętego Jana Pawła II”*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin-Tomaszów Lubelski 2009, ss. 408, ISBN 978-83-7270-663-8. Natomiast druga była efektem współredakcji z Jarosławem Storonikiem i nosi tytuł *„Człowiek i nadzieja. Duszpasterstwo więzienne Kościoła Greckokatolickiego Europy Środkowo-Wschodniej*,

Wydawnictwo ITAJ, Lublin 2009, ss. 161, ISBN 978-83-929106-0-2, ISBN 978-83-929074-0-4. W tym samym czasie opublikowałem 23 artykuły zamieszczone w monografiach, 9 artykułów w recenzowanych czasopismach naukowych i 5 artykułów w czasopismach popularnych, głównie kresowych („Wołanie z Wołynia” i „Wołyń bliżej”).

Wśród pozostałych (późniejszych) osiągnięć naukowo-badawczych na pierwszym miejscu prezentuję monografię pt. *Wolność sumienia i religii skazanych i tymczasowo aresztowanych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, ss. 262. Jest to rozszerzona i poprawiona wersja mojej rozprawy doktorskiej. Opracowanie złożone z pięciu rozdziałów poświęcono w całości problematyce dotąd słabo spenetrowanej badawczo, chociaż zasługującej na uwzględnienie w każdym porządku prawnym o cechach demokratycznego państwa prawa. Rozdział książki dedykowany zarysowi kształtowania się przepisów dotyczących wolności sumienia i religii osób pozbawionych wolności można scharakteryzować w ten sposób, że zakres wolności religijnej więźniów w Polsce zawsze stanowił pochodną relacji państwo-kościół i inne związki religijne, a model podmiotowego (godnościowego) traktowania skazanych to domena wynikająca z postanowień kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r. W drugiej części podjąłem problematykę dość dobrze opisaną w literaturze przedmiotu, ale konieczną dla całościowego zrozumienia instytucji prawnych związanych z osobami pozbawionymi wolności i miejscem wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania. W tym miejscu nakreśliłem kolejno kwestie dotyczące pojęcia aresztu śledczego, zakładu karnego, skazanych i tymczasowo aresztowanych, środków oddziaływania penitencjarnego oraz praw i obowiązków skazanych i aresztantów. Trzeci rozdział książki to analizy typowe dla teoretycznych rozważań z zakresu prawa wyznaniowego (godność człowieka jako źródło jego praw i wolności, pojęcie wolności sumienia i religii, zakres podmiotowy i przedmiotowy tej wolności, gwarancje i granice wolności sumienia i religii). Natomiast szczegółowe uprawnienia skazanych i tymczasowo aresztowanych wynikające z wolności sumienia i religii (rozdział IV) i duszpasterstwo więzienne jako gwarancja wolności sumienia i religii (rozdział V) to zasadnicza oś moich rozważań na temat skuteczności uprawnienia zabezpieczającego więźniom prawo do wolności religijnej (używam pozaustawowego pojęcia „więźniowie” ze względu na przywiązanie do tradycji okresu międzywojennego i potocznego także dziś rozumienia tego terminu). Kolejno analizuję (wydaje się, że raczej krytycznie) trudności związane z realizacją uprawnień więźniów o charakterze religijnym, choć należy przyznać, że ustawodawca przyjął w miarę optymalny wachlarz tych praw wymienionych głównie w art. 106 kodeksu karnego wykonawczego. Z brzmienia tego przepisu wynika prawo skazanych (także tymczasowo aresztowanych) do wykonywania praktyk i korzystania z posług religijnych w zakładzie karnym i areszcie śledczym. W dalszej części analizuję szczegółowo wyspecyfikowane uprawnienia, do których ustawodawca zaliczył: prawo do uczestnictwa w nabożeństwach

odprawianych w zakładzie karnym, prawo do słuchania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, prawo do posiadania niezbędnych do praktyk religijnych książek, pism i przedmiotów, prawo do uczestniczenia w prowadzonym w zakładzie karnym nauczaniu religii, prawo do brania udziału w działalności charytatywnej i społecznej związków wyznaniowych, prawo do indywidualnych spotkań z duchownym, prawo do pochówku religijnego. W ostatniej części tego rozdziału podjąłem problematykę ograniczeń w tym zakresie wynikających z Konstytucji RP i ustawodawstwa zwykłego. Jednak te ograniczenia w warunkach więziennych stosowane są nazbyt rygorystycznie. Zresztą większość uprawnień więźniów z uwagi na izolacyjny charakter kary pozbawienia wolności (a jeszcze bardziej ta sytuacja dotyczy aresztantów) jest ograniczana. Chodzi tu, np. o wyżywienie przygotowane według norm religijnych, dostęp do duchownego, wolne od pracy i nauki w święta „niekatolickie”, nauczanie religii. Z kolei w ostatnim rozdziale dotyczącym instytucji związanych z duszpasterstwem więziennym podjąłem się rozważań związanych ze stałymi strukturami duszpasterstwa więziennego różnych związków wyznaniowych i na różnym poziomie strukturalnym oraz kapelanami więziennymi, organizacjami kościelnymi i osobami świeckimi. W konkluzji zwracam się do ustawodawcy z wnioskami *de lege ferenda*, a te dotyczą np. szerszego niż dotąd wykorzystania programów religijnych w resocjalizacji, unormowania kwestii wyżywienia religijnego więźniów, zakazu nadmiernego ograniczania w porządkach wewnętrznych ilości przedmiotów niezbędnych do praktyk religijnych, uregulowania zasad współpracy duchownych różnych wyznań w celu zapewnienia „ładu religijnego” w zakładzie karnym.

Natomiast ogólne kierunki moich aktualnych badań podzieliłbym na kilka kategorii. Główna domena to ta związana z publikacjami z zakresu prawa wyznaniowego, i w tym miejscu należy wyodrębnić kilka ich podkategorii: wolność sumienia i wyznania osób pozbawionych wolności, status prawny kapelaństwa więziennego, duszpasterstwo wojskowe i migrantów oraz prawo do uzewnętrzniania religii, jego ochrona i ograniczenia. Drugi obszar jest związany z prawem ukraińskim i prawem międzynarodowym (w tym parlamentaryzm ukraiński, prawa człowieka, integracja Ukrainy z Unią Europejską). Do trzeciej kategorii publikacji zaliczyłbym publikacje dotyczące prawa karnego wykonawczego i prawa bezpieczeństwa. W kolejnej znalazłyby się publikacje dotyczące zagadnień prawa kanonicznego, małżeńskiego i rodzinnego oraz konsumenckiego.

Problematyka dotycząca ochrony wolności sumienia i religii osób inkarcerowanych wciąż stanowi przedmiot moich naukowych zainteresowań, czego przykładem mogą pozycje, wśród których można wymienić te dotyczące statusu prawnego duszpasterstwa więziennego i pozycji kapelanów więziennych. Powyższa problematyka była mi szczególnie bliska jeszcze przed obroną doktoratu. Po uzyskaniu stopnia doktora chodzi tu o takie pozycje, jak: *Duszpasterstwo więzienne w*

Polsce w świetle badań własnych, [w:] S. Bukalski (red.), *Duszpasterskie i profilaktyczne aspekty służby penitencjarnej*, Szczecin 2010, s. 101-114, ISBN 978-83-7241-773-2; *Duszpasterstwo więzienne. Kазus amerykański*, [w:] P. Goldyn (red.), *Religia w procesie resocjalizacji*, Konin 2010, s. 107-121, ISBN 978-83-89967-41-1; *Wychowawcza, terapeutyczna i kulturotwórcza rola kapelana więziennego*, [w:] T. Guz, W. Bednaruk, M. Pałubska (red.), *Ius et historia. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Markiewiczowi*, Lublin 2011, s. 395-423, ISBN 978-83-7702-307-5; *Kapelan więzienny jako mediator w postępowaniu karnym wykonawczym*, „Studia Prawnicze KUL” 2012, nr 3 (51), s. 67-86, ISSN 1897-7146.

Ponadto w artykułach podjąłem także problematykę innych duszpasterstw specjalnych, m.in. wojskowego i migrantów, czego owocem stały się następujące artykuły: *Nierzyskokatolickie duszpasterstwo wojskowe w Polsce w latach 1918-1939*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2013, t. 5, s. 23-40, ISSN 2080-3788; współautor P. Sobczyk, *Duszpasterstwo wojskowe*, rozdział XXV, [w:] M. Czuryk, M. Karpiuk (red.), *Prawo wojskowe*, Warszawa 2015, s. 329-349, ISBN 978-83-7523-412-1; *Duszpasterstwo migrantów. Wybrane zagadnienia prawa polskiego i kanonicznego*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2014, t. 6, s. 77-94, ISSN 2080-3788.

Kontynuacją wątku duszpasterstwa i kapelaństwa więziennego była także seria artykułów dotyczących prawa więźniów i nieletnich przestępców do wolności sumienia i religii. W tym miejscu należy wymienić: *Przywileje osób duchownych odbywających karę więzienia według regulaminu więziennego z 1931 r.*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 4, s. 5-27, ISBN 978-83-928722-3-8; *Wolność sumienia i religii nieletnich przestępców w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2012, t. 15, s. 157-184, ISBN 978-83-7363-775-7; *Reguły Minimalne i Europejskie Reguły Więzienne a prawo więźniów do wolności sumienia i religii w Polsce*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2013, t. 16, s. 111-135, ISSN 2081-8882; *Wędrowanie młodocianych więźniów szlakiem św. Jakuba według założeń programu „Nowa Droga”. Uwagi na tle wykonawstwa kary*, [w:] A. Tunia (red.), *Prawne aspekty turystyki pielgrzymkowej*, Lublin 2014, s. 223-263, ISBN 978-83-7702-906-0; *Granice uzewnętrzniania religii przez skazanych na podstawie Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r.* „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 84, s. 103-125, ISSN 1230-4433; *Prawo osób pozbawionych wolności do wyżywienia przygotowanego według wymogów religijnych. Regulacje normatywne a trudności praktyczne*, „Kościół i Prawo” 2015, 4(17), nr 2, s. 151-169, ISSN 0208-79928; *Papieskie rozumienie wolności religijnej i godności osobistej więźniów*, „Nurt SVD” 2014, nr 2, s. 170-188, ISSN 1233-971; *Wolność sumienia i religii z perspektywy skarg osób pozbawionych wolności w Polsce*, [w:] J. Nikołajew, K. Walczuk (red.), *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności. Aspekty prawne i praktyczne*, Warszawa 2016, s. 377-402, ISBN 978-83-65414-04-5.

Szeroko rozumianemu prawu do uzewnętrzniania religii i światopoglądu (w tym granice i gwarancje) poświęciłem także kilka artykułów, do których można zaliczyć: *Problematyka szariatu wykorzystywanego przez muzułmańskich mieszkańców Wielkiej Brytanii*, [w:] T. Guz, R. Mazurkiewicz, M. Pałubska (red.), *Ius et mundus. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Lechowi Antonowiczowi*, Lublin 2011, s. 353 – 370, ISBN 978-83-7702-306-8; *Symbole religijne a świeckość państwa w świetle wyroków Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Lautsi przeciwko Włochom*, [w:] A. Mezglewski, A. Tunia (red.) *Standardy bezstronności światopoglądowej władz publicznych*, Lublin 2013, s. 79-98, ISBN 978-83-7702-556-7, ISBN 978-83-928722-4-5; *Praktyki religijne Tatarów polskich na przykładzie odchodzenia święta Kurban Bajram*, „Nurt SVD” 2013, nr 1, s. 235-252, ISSN 1233-9717; *Bezstronność światopoglądowa organów państwa polskiego na przykładzie orzeczenia WSA w Warszawie II SA/2293/11- wyrok z 20 marca 2012 roku. Uwagi o charakterze aprobującym*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2014, nr 226, s. 3-17, ISSN 0044-4405; *Przestępstwo złośliwego przeszkadzania pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędowi żałobnym a inne przestępstwa z rozdziału XXIV Kodeksu karnego z 1997 r.*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2015, t. 7, s. 41-54, ISSN 2080-3788.

Kolejny obszar mojego zainteresowania związany jest z zagadnieniami prawa ukraińskiego i międzynarodowego. W tym miejscu należy wskazać takie opracowania, jak: *Struktura łacińskiej Archidiecezji lwowskiej w sześćsetlecie jej funkcjonowania. Zagadnienia prawne i historyczne*, [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Nikołajew (red.), *Prawo ukraińskie. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2013, s. 313-333, ISBN 978-83-63761-07-3; *Wolność sumienia i wyznania więźniów na Ukrainie. Ujęcie prawne i socjologiczne*, „Nurt SVD” 2015, nr 1, s. 21-234, ISSN 1233-9717; *Mons Pius-Bank Ormian Lwowskich jako przykład gwarancji działalności bankowej związków religijnych. Historia i współczesność*, [w:] E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), *Pacta sunt servanda-nierealny projekt czy gwarancja ładu społecznego i prawnego?*, Kraków 2015, s. 59-73, ISBN 978-83-63910-48-8; *Wybory deputowanych ludowych do Rady Najwyższej Ukrainy*, [w:] M. Bartnik, M. Bielecki, J. Nikołajew (red.), *Prawo ukraińskie. Wybrane zagadnienia*, Lublin 2013, s. 21-57, ISBN 978-83-63761-07-3; *Znaczenie dyrektywy 2006/126/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 20 grudnia 2006 r. w sprawie praw jazdy (przekształcenie) dla kontroli ruchu drogowego w państwach członkowskich UE*, [w:] A. Mezglewski, A. Tunia, M. Skwarzyński (red.), *Ruch drogowy. Ochrona danych osobowych, kontrola, prawnokarne następstwa*, Lublin 2015, s. 123-156, ISBN 978-83-8061-125-2 oraz teksty w języku angielskim i ukraińskim, czyli *The evolution of law and the electoral system in Ukraine*, „Review of Comparative Law” 2012, v. 17, p. 19-52, ISSN 0860-8156; *The concept and classification of special missions under international law doctrine*, „Review of Comparative Law” 2013, v. 18, p. 129-146, ISSN 0860-8156; *The principles of the operation of the Ukrainian Parliament*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2013, nr XI/2, s. 81-95,

ISSN 1731-8297; *Religious issues in Iranian Constitution*, „Review of Comparative Law” 2014, v. 19, p. 99-112, ISSN 0860-8156; *The principles of electoral law in Ukraine*, [w:] L. Orosz, T. Majercak (eds.), *Aktualne problemy volebného práva-nové volebné zákony*, Kosice 2015, s. 235-253, ISBN 978-80-8152-345-8; *Integracija Ukrajini s Jewropejskim Sajuzom: političnyj i jurydyčnyj aspekt*, „Naukowy Zapysky Lwiwskoho Uniwersytetu Biznesu ta Prawa”, Lwiv 2014, nr 13, s. 34-41, ISSN 1987-2918; *Zachyst praw ljudyny w Ukraini: okremy pytannja*, „Naukowyj Wisnik Lwiwskoho Derżawnoho Uniwersytetu Wnutrisznych Spraw. Serija jurydyczna”, Lwiv 2015, nr 3, s. 378-398, ISSN 2311-8040.

Także z zakresu prawa karnego wykonawczego przygotowałem publikacje. Można tu wymienić: *Prawo do małżeństwa osób pozbawionych wolności. Kilka uwag dotyczących wykonawstwa kary*, [w:] T. Rakoczy (red.), *Małżeństwo jako zawarty związek mężczyzny i kobiety*, Lublin 2014, s. 117-136, ISBN 978-83-7702-969-5; *Nowe zjawiska w obszarze odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy Służby Więziennej*, [w:] Z. Cieślak, A. Kosieradzka-Federczyk (red.), *Nowe zjawiska w administracji publicznej*, „Prace studialne Warszawskiego Seminarium Aksjologii Administracji” t. IV, Warszawa 2015, s. 189-214, ISBN 978-83-61551-11-9; *Ochrona danych osobowych i wizerunku uczestników ruchu drogowego w trakcie konwojowania więźniów*, [w:] A. Mezglewski, A. Tunia, M. Skwarzyński (red.), *Ruch drogowy. Ochrona danych osobowych, kontrola, prawnokarne następstwa*, Lublin 2015, s. 49-66, ISBN 978-83-8061-125-2; *Skazany jako legitymowany do wniesienia skargi w postępowaniu karnym wykonawczym*, [w:] D. Gil, E. Kruk (red.), *Role uczestników postępowań sądowych – wczoraj, dziś i jutro*, t. 1, Lublin 2015, s. 255-277, ISBN 978-83-8061-117-7; *Wybrane problemy kryminalno-wikonawczego prawa za kryminalno-wikonawczim kodeksom Respubliki Polska (pisle 1 lipnja 2015 roku)*, „Wisnik Charkiwskoho Nacjonalnoho Uniwersytetu Wnutrisznych Spraw. Zbimik naukowych prac”, Charkiw 2015, nr 2 (69), s. 89-102, ISSN 1999-5717.

Publikacje dotyczące prawa bezpieczeństwa to następujące pozycje: *Służba Więzienna jako element systemu bezpieczeństwa państwa polskiego*, [w:] L. Antonowicz, T. Guz, M. Pałubska (red.), *Bezpieczeństwo Polski. Historia i współczesność*, Lublin 2010, s. 209-226, ISBN 978-83-7702-118-7 i *Areszty śledcze i zakłady karne jako element zapewnienia bezpieczeństwa publicznego*, [w:] M. Karpiuk, K. Walczuk (red.), *Prawo bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2013, s. 239-262, ISBN 978-83-7520-144-4.

Poza wymienionymi przeze mnie wyżej obszarami badawczymi można także wymienić jeszcze te wieloaspektowe obszary, w oparciu o które powstałe publikacje z zakresu prawa kanonicznego, małżeńskiego i rodzinnego oraz konsumenckiego: *Instytucja zaręczyn według tradycji i prawa Kościoła Greckokatolickiego w Polsce*, [w:] R. Sztymiler, J. Krzywkowska (red.), *Jak przygotować do małżeństwa?*, Olsztyn 2013, s. 49-70, ISBN 978-83-62383-26-9; *Drugi*

synod diecezji siedleckiej. Wybrane zagadnienia prawne i kanoniczne, „Nurt SVD” 2013, nr 2, s. 273-293, ISSN 1233-9717; *Status prawny organisty w Archidiecezji Lubelskiej na podstawie dekretu Metropolity Lubelskiego z 28 października 1999 r.*, „Studia Prawnicze KUL” 2014, nr 29(58), s. 61-86, ISSN 1897-7146; *Filozofia prawa natury w katolickiej myśli społecznej, gospodarczej i politycznej. Wybrane zagadnienia prawne i społeczne*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2013, nr 22, s. 6-20, ISSN 1898-2166; *Organy ochrony prawnej konsumentów w Polsce*, [w:] M. Dziura, E. Wolanin-Jarosz (red.), *Homo consumens. Kultura konsumpcji*, Lublin 2014, s. 161-182, ISBN 978-83-7702-856-8; *Odpowiedzialność małżonka podatnika za zobowiązania podatkowe podatnika*, „Człowiek-Rodzina-Prawo” (czasopismo on line) 2015, nr 1 (30), s. 6-11, ISSN 2299-0283.

Jestem także autorem dwóch recenzji w czasopismach naukowych. Pierwsza to: Ihor Oniszczyk, Svitlana Oniszczyk, *Schidny cerkwy; derżawno-konfesijny widnosiny*, Drohobycz: Wydawnictwo „Kolo”, 2014, ss. 475, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2015, t. 7, s. 303-312, ISSN 2080-3788. Druga dotyczy książki: Larysa Władiczenko, *Ukrajina ta Polska: komparatywnyj analiz widnosin miż derżawnymi i relihijnymi instytucijami*, Kaniw: Wydawnictwo „Rodeń” 2014, ss. 367, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2015, t. 18, s. 363-370, ISSN 2081-8882.

Wśród publikacji popularno-naukowych mojego autorstwa można wymienić, np. *Godność osobista więźniów według Jana Pawła II*, „Wołanie w Wołynia” 2012, nr 2(105), s. 34-38; *Prawo do małżeństwa osób pozbawionych wolności*, cz. I, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 1, s. 32-33 i *Prawo do małżeństwa*, cz. II, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 2, s. 32; *Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności*, „Forum Penitencjarne” 2015, nr 4, s. 37.

Par. 4 pkt 8 rozporządzenia – wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych

załącznik nr 5

par. 5 rozporządzenia – dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz współpraca międzynarodowa

W ramach współpracy międzynarodowej uczestniczyłem w 2015 r. w dwóch międzynarodowych konferencjach zorganizowanych zagranicą. W czerwcu była to konferencja poświęcona prawu wyborczemu i została zorganizowana przez Wydział Prawa Uniwersytetu w Koszycach (wygłosiłem opublikowany już referat, o którym mowa w innym załączniku). W październiku byłem referentem na sympozjum poświęconym mediacji zorganizowanym przez

Wydział Prawa Uniwersytetu Państwowego Iwana Franki we Lwowie. Referat przeze mnie wygłoszony ma temat mediacji w polskim prawie nie został jak dotąd opublikowany. Poza tym utrzymuję kontakty naukowe z ośrodkami akademickimi na Ukrainie uczestnicząc w konferencjach i spotkaniach naukowych na Katolickim Uniwersytecie we Lwowie (UCU), Uniwersytecie Państwowym Iwana Franki we Lwowie, Uniwersytecie Spraw Wewnętrznych we Lwowie, Lwowskim Uniwersytecie Biznesu i Prawa i Uniwersytecie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Charkowie oraz na Uniwersytecie w Koszycach (Słowacja).

par. 5 pkt 2 rozporządzenia – udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji

załącznik nr 6

par. 5 pkt 7 rozporządzenia – członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych

Jestem członkiem zwyczajnym trzech krajowych towarzystw naukowych:

- Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego
- Polskiego Towarzystwa Studiów Europejskich
- Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych

par. 5 pkt 8 rozporządzenia – osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki

Prowadziłem wykłady, konwersatoria i ćwiczenia oraz seminaria, które zakończyły się wypromowaniem wielu magistrów i licencjatów, co wydaje się być najważniejszymi moimi osiągnięciami dydaktycznymi.

Zaangażowałem się także w organizację dwóch konferencji naukowych, w tym jednej międzynarodowej (szerzej na ten temat w **Załączniku nr 6**).

Opublikowałem także następujące artykuły popularno-naukowe w czasopiśmie:

- Godność osobista więźniów według Jana Pawła II*, „Wołanie z Wołynia” (dwujęzyczne pismo religijno-społeczne rzymskokatolickiej diecezji łuckiej), 2012, nr 2(105), s. 34-38;
- Prawo do małżeństwa osób pozbawionych wolności*, cz. I i cz. II, „Forum Penitencjarne” (miesięcznik Służby Więziennej) 2015, nr 1(200), s. 32-33 i nr 2(201), s. 32;
- Wolność sumienia i religii osób pozbawionych wolności*, (sprawozdanie z sympozjum naukowego zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego i Centralny Zarząd Służby

par. 5 pkt 9 rozporządzenia – opieka naukowa nad studentami i lekarzami w toku specjalizacji

W latach 2010-2013 byłem opiekunem roku studentów stosunków międzynarodowych na Wydziale Zamiejscowym Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL Jana Pawła II w Tomaszowie Lubelskim i byłem opiekunem studentów podczas Festiwalu Nauki KUL.

par. 5 pkt 12 rozporządzenia – wykonanie ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego, podmiotów realizujących zadania publiczne

W latach 2013-2014 wspólnie z innymi osobami (Robert Chmura, Zbigniew Drożyński, Paweł Fijałkowski, Krzysztof Juściński, Agnieszka Lewicka-Zelent, Adam Mazur, Anna Ostasz, Edyta Otczyk, Mieczysław Puzewicz, Piotr Kalinowski, Magdalena Olszowa-Szlachta, Joanna Radecka, Anna Sikorska, Marek Trojnak, Jacek Wnuk, Leszek Zegzda) byłem ekspertem w programie PI Nowa Droga – innowacyjny model współpracy z przedsiębiorstwami w zakresie aktywacji zawodowej i społecznej młodocianych więźniów. Program był realizowany w partnerstwie Stowarzyszenia POSTIS z Lublina, PTE w Lublinie, Powiatowego Urzędu Pracy w Lublinie i Aresztu Śledczego w Lublinie. Projekt współfinansowano ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. W wyniku prac zespołu opracowano cykl ośmiu podręczników dotyczących realizacji programu „Nowa droga”, których jestem współautorem (razem z osobami wcześniej wymienionymi):

-*Nowa droga*, Lublin 2014, ss. 605

-*Desk research*, Lublin 2013, ss. 91

-*Nowa droga*, Lublin 2013, ss. 204

-*Model współpracy*, Lublin 2013, ss. 141

-*Strategia „Nowa droga”*, Lublin 2013, ss. 47

-*Raport z badania młodych osób przebywających w zakładach i aresztach śledczych w Polsce*, Lublin 2013, ss. 60

-*Podręcznik dla pracodawców*, Lublin 2013, ss. 108

-*Program szkolenia dla opiekunów wyprawy*, Lublin 2013, ss. 58

-*Raport z badania fokusowego*, Lublin 2013, ss. 29

Języ. Nikołajew